

1

У прочинену квартиру, з якої я щойно зірвав павутиння, вли-
вався океан весняних запахів. Запилюжена шибка нагадувала
імлісті пейзажі, серед яких я ледве роздивився власне відобра-
ження — спантеличеного неголеного чоловіка. Те замурзане
скло стало дзеркалом, що відбивало мої прожиті та непрожи-
ті роки. Я сумно всміхнувся відображенню (радше, щоби під-
бадьоритися, переконати себе, що не втнув найбільшу за своє
життя дурницю) й раптом стрепенувся: знадвору прилинув
незабутній аромат абрикосового цвіту. Він, наче чарівною
долонею, турботливо стирив бруд і з вікон, і з того далекого
минулого, заради якого я поставив на кін своє теперішнє та,
найімовірніше, і майбутнє...

* * *

— Міську! Міську! А най тя шляк трафить! Ти що оглух?!
Іди їсти!

Я завжди добре чув, коли мене кликала цьоця. Її важко було
не почути. Цьоця Кася перекрикувала навіть грім. Вона сама
була громом.

Зачувши перші звуки її кличу, я кидав найцікавіші за-
бавки: вилазив із найвдалішої схованки, лишав Ромкові всі
нелегко виграні камінці, припиняв гойдати Іренку, до якої
тільки наважився озватися. Ох, а що я міг удіяти? Мусив біг-
ти. Бігти стрімголов, не озираючись, не зважаючи на кпини
та прокльони, які частенько наздоганяли мене. Бо що довше

я біг, то більше змінювався колір цьоциного обличчя. Якщо встигав до ясно-бурякового, вважайте, щастило. Тоді разом із зупою мене тільки по зав'язку напихали гнівними монологами про те, яке я невдячне поросся, що зовсім не шанує бідну, стару цьоцю, гризучи її печінки та нерви. І від тих слів зупа справді починала віддавати печінкою та ще хтозна-чим. Можливо, цьоциними нервами? Апетит зникав. Але я домучував обід, тому що, не приведи Боже, було його не доїсти. Від такого нахабства ясно-бурякове обличчя цьоці доварювалось у власному соку до брунатно-бордового. Цей колір не віщував нічого хорошого. Єдиним порятунком для мене тоді ставав вуйко Стефан і його «Абрикосова книгарня»...

Вуйко Стефан був видатною людиною. Так завжди говорила цьоця Кася. Тому років до десяти я справедливо вважав, що видатне — то дуже високе. Вуйко був таким височенним, що легко діставав рукою до ластів'ячих гнізд на нашій веранді.

Певне, у років п'ять мама вперше познайомила мене з вуйком Стефаном і цьоцею Касею. Ну, як познайомила? Просто одного разу я побачив їхню дивну пару на порозі дому пані Рузі, у якої ми з мамою винаймали крихітну комірчину, що правила нам за кімнату. Угледівши цих пишно вбраних осіб, я вирішив, що до нас завітали персонажі з казки — велетень і чарівна пані-гора.

Тоді я ще нічого не знав про нашу заплутану сімейну історію. Одначе з того візиту зрозумів, що високий огрядний чоловік є рідним братом мого покійного тата, а мама ненавидить його так само, як і чепурну гороподібну пані, яка гидливо витирала хустинкою стільця, перш ніж на нього сісти.

Оце й усе, що я втямив після першого знайомства з вуйком і цьоцею. Мама поспіхом витурила непроханих гостей із нашої кімнати і начебто з нашого життя. Повірте, я би легко забув про існування цих двох (у п'ять років знайдуться набагато цікавіші справи), але за декілька років дивна парочка знову

вигулькнула на моєму життєвому небовиді. Наші з мамою справи тоді йшли геть кепсько...

Мама була чудовою кравчиною. За татового життя до неї навідувалося чи не пів міста, щоби пошити обновку, підгорнути обрус, укоротити чи розпустити дитячий одяг. По сукні ж охочі шикувалися в чергу. У нашому великому світлому домі мама навіть облаштувала свою майстерню. По смерті ж тата все змінилось — і для мами, і для мене.

Насправді я зовсім не пам'ятаю тата, але боюся мамі в цьому зізнатися, щоб не засмутити: вона певна, що його у моїй голові багато так само, як і в її. Загалом я був іще пущівірінком, коли тато помер, і ми мушили перебратися з великого дому до маленької квартири. Потім довелося виїжджати й із квартири. Наші переїзди в дедалі нужденніші помешкання збігалися в часі зі зменшенням у мами замовлень, а відтак і коштів. У цьому мама постійно звинувачувала якесь «оте стєрвисько», що розпускало про неї у місті брудні плітки. Інколи я дуже хотів його побачити і якось захистити маму, а інколи боявся до дрижаків. Тому всім серцем ненавидів невідоме «оте», що змінило наше життя.

Пані Рузя часто повторювала мамі:

— Якби ти, Маріє, була такою самою розумною, як і гарною, то давно би подалася з міста. Почала би нове життя. Бо «оте стєрвисько» ніколи не дасть тобі спокою. А наші хлопці, які шиї собі звертають, коли ти шпацеруєш містом, ніколи не візьмуть тебе заміж після пльоток «отого стєрвиська». Ти надто гарна, — казала пані Рузя, — і в тому твоя біда.

— А це ми ще побачимо, — уперто відповідала мама, збираючи речі, бо ми вже не могли оплачувати кімнату.

У нашій новій оселі ми не завжди мали чим розтопити п'єц. Тож коли холод крижаними лапами ліз під блаґенький коцик, мама міцно обіймала мене та загортала у свій шалик останню кармінову герань, яку ми принесли з нашого дому.

Про великий дім я пам'ятаю лише те, що там було тепло, та, як і тут, — багато павуків, що розгойдувалися на своєму павутинні, мов дітлахи на гойдалках, — щасливо й безпечно. Я знав, що мама їх не зачепить, не порушить їхній спокій чи, боронь Боже, уб'є. Своє дивне шанобливе ставлення до цих несимпатичних істот вона пояснювала безкінечними історіями, що їх для цього наче завжди тримала напоготові.

— Так ось, — розповідала мама, пригорнувши мене до себе, — колись давно павуки врятували Діву Марію і маленького Ісусика від смерті.

— Справді? — я вистромив носа з-під коца.

— Справді, — упевнено стверджувала мама, накриваючи мене. — Коли Ірод дізнався, що у Віфлеємі народився Цар, то через страх втратити жадану владу звелів убити всіх діток до двох років.

— О Матко Божа, який же він страшний.

— Так... — мама продовжувала. — Але Діві Марії з'явився Ангел і попередив, аби вона з Ісусиком і Йосипом тікала до Єгипту. Марія так і вчинила. Дорогою їх почали наздоганяти переслідувачі. Марія із сім'єю заховалася в печері, нажахано чекаючи, що вояки Ірода ось-ось увійдуть... Аж тут з'явилися павуки. За мить вони сплели таке густе павутиння, що заховали Марію, Ісусика та Йосипа. І коли Іродові посіпаки ввійшли до печери, то побачили навкруг саму гидку павоць. Отак павуки врятували малого Ісуса.

Так, це була цікава історія. Зрештою, як і всі, що розповідала мама. Та оповідка призначалася для того, аби пробудити у мені, малому, симпатію до павуків. Утім, до них я, на превеликий жаль, відчував тільки відразу... Хоч подумки й дякував Богові, що Ісусика порятували павуки, а не миші, бо тих я боявся ще більше.

Попри своє не надто прихильне ставлення до павуків, я був певен, що всі, крім мене, шанують їх так само, як і мама. Тож коли одного дня до нашої кімнатки влетіла розпашіла пані Марія (господиня дому, де ми на той час мешкали), моя віра

добряче похитнулася. Хай там як, але від жінки з таким іменем і ще й маминої тезки я на таке варварство не сподівався. Відмахнувшись від палких заперечень мами, пані Марія віником рвала всі посріблені сонцем «гойдалки», чавила павуків і вимітала їх геть. Після цього павучого погрому мама швидко збрала у два клунки наші пожитки, я взяв горщик із геранню, і ми подалися з теплого, затишного дому в ніч.

Перед тим як грюкнути дверима, мама кинула розпачливе: «Убивця!» Двері ще не встигли зачинитися, як маму наздогнало: «Капарниця!»

Тепер ми тулилися в цій тісній комірчині разом з павуками, мишами (їх, якби й хотів, віником не позбудешся) та із замерзлою квіткою герані, але без павучої вбивці пані Марії.

Мені минав дев'ятий, тому мамі легко вдавалося розсунути, немов куліси, роздути, наче веселкову бульбашку, тісний світ нашої комірчини своїми безкінечними історіями. Мама та її історії були моїм світом — безмежним, загадковим, веселим і сповненим пригод. Світом, у яких бідний, але добрий хлоп завжди перемагає підступного багатія. Одного разу я запитав:

— Мамо, а що трапляється з тими бідними й добрими хлопцями, які наприкінці історії перемагають зло та багатіють? Чи стають вони такими самими лихими й підступними?

Мама замислилась, а за хвилику промовила:

— Думаю, Михайле, ти дізнаєшся про це у власній казці, коли виростеш. — І додала: — Хоча за своє життя я знала тільки одного порядного багатія — твого тата. Усі ж його родичі виявилися такими самими лихими та підступними, як і в казках.

Отож коли цьоця Кася та вуйко Стефан з'явилися у нашій комірчині вдруге, я був певен, що переді мною казкові герої з маминих оповідок.

* * *

Я дуже добре пам'ятаю той день. Мама вбрала мене у білу сорочку, єдину, що лишилася відтоді, як ми жили у великому

будинку. Але щойно я радісно розправив плечі, як вона підступно тріснула на спині. Тремкими руками мама закачала й так короткі рукави, що безбожно виказували свою неспроможність бути рукавами для дев'ятирічного хлопчика, покрутила мене, як дзигу, вилаялася, чого раніше за нею ніколи не водилося, зняла сорочку й одягла ту, що я мав на собі від ранку.

Мама взагалі була того дня дивною. Вона довго стояла з віником у руках посеред кімнатки, задерши голову й наче чекаючи на святе прищестя. А потім заплющила очі та й почала відчайдушно махати віником по всіх кутках від стелі до підлоги. Такої мами я злякався більше, ніж усіх разом узятих павуків. Помітивши, що я зашився в куток ліжка, мама кинула віника та міцно обійняла мене:

— Не бійся, Михайлику. Просто сьогодні до нас прийдуть гості, яких павучкам не варто бачити. — І тихо зронила: — Моя б воля, і я б їх не бачила.

Я сидів на ослінчику й ошелешено роздивлявся гостей. Ті ж здавалися спантеличеними ще більше, особливо цьоця, яка роззіралася довкола з вибалабушеними очима. Майже перелякано вона витріщалася на стіни, по яких мереживом тягнулися тріщини.

— Не бійтеся, — порушив я тишу. — Мама забрала всіх павуків. Вона не хотіла, щоб вони вас бачили. Не знаю, ким потрібно бути, щоб вас боялися навіть павуки.

Цьоця глипнула на мене так, ніби ляснула долонею по надокучливій мусі. Вуйко ж смикнув свого тонкого вуса й усміхнувся.

Увійшла мама. Таця в її руках неслухняно тряслася, від чого горнятка схарапуджено підстрибували на блюдцях і сердито брязкотіли.

— Я допоможу, — підвівся вуйко.

— Не треба, — відрізала мама. Вуйко опустився на стілець, який під його вагою жалібно скрипнув.

Гарячий напій парував у руках. Я жадібно споглядав дивну картину, як трое дорослих німо сьорбають чай. А мені так кортіло послухати, про що говоритимуть велети, яких навіть павуки бояться. Коли ж це цьоця рвучко скочила зі свого місця та й:

— Дякую за чай. Нам час іти.

Мама відразу теж підхопилася. І хоч її постать супроти велетенської тітки здавалася неймовірно тендітною, погляди жінок схрестилися мало не зі дзвоном:

— Так. Вам справді час.

Я не стримався і розчаровано вигукнув:

— Це що, все? — і відразу ж замовк, зустрівшись із маминими розгніваними очима.

— Ні, не все, — нарешті промовив чоловік-велет. — Бачу, дитина серед нас виявилася найрозумнішою. Сядь, Касю. І ви, Маріє. Ми прийшли до вас не для того, щоб чаю попиту. Маємо серйозну розмову.

Мама все ще сердито глянула на чоловіка.

— Маріє, ми вже давно мусили би перепросити вас. Те, що було у минулому, нехай у минулому й залишиться. Знаю, ми несправедливо повелися з Ігорком, а особливо — з вами, — чоловік голосно ковтнув слину і продовжив. — У Ігорка ми вже не попросимо пробачення. Справедливо, що й ви нас волієте не прощати. Але є ще щось, окрім великої образи, що нас пов'язує. Це ваш син, Маріє. Ваш син і наш племінник. Ми, на жаль, уже не можемо нічого зробити для Ігорка, мого любого брата. Але ми можемо допомогти вам і Михайлику.

— Яюсь же ми обходилися без вашої допомоги раніше, обійдемося й зараз, — кинула мама.

— О! Бачу, як ти обходишся! — тітка знову скочила на рівні. — Тримаєш дитину в якійсь буді.

Завжди бліді мамині щоки враз залило рум'янцем.

— Помовч, Касю. І краще вгамуйтеся всі, — вуйко-велет промовив це так лагідно і водночас твердо, що цьоця слухняно повернулася на стілець.

Дивовижа, але й моя норовлива мама скорилася.

— Знаю, Маріє, ви не візьмете у нас гроші.
— Не візьму.
— Тому ми допоможемо вам інакше.
— Як? — у голосі мами бриніло роздратування, але вже пересипане блискучим пилом цікавості.
— Ви, Маріє, добра кравчиня.
— Та невже? — ущипнула мама і так люто зиркнула на цюцю, що та не витримала і відвела свої світло-сірі очі вбік.
Вуйко поглянув на цюцю та маму, але спокійно правив далі:
— Її Світлість шукає собі покоївку, але обов'язково з кравецькими навичками. Я порадив вас. Що скажете?
Зелені мамині очі, що від рання набули темно-болотяного відтінку, раптом заіскрилися, ніби камінці на кульчиках цюці Касі.
— Покоївкою у маєток? — перепитала вона.
— Так. Покоївкою у маєток Казимира Чарторийського. Його Світлість уже дав згоду.
Мама ошелешено дивилася на чоловіка-велета, а я зачаровано — на маму.
— Але я не можу! — розпачливо простогнала мама, хоч я бачив, як їй хотілося відповісти протилежне. — Ця робота потребує того, щоб я жила у маєтку. А на кого ж я лишу Михайла?
— На нас, — вуйко приязно всміхнувся, а у мене ледве щелепа не відпала.
— То неможливо! — відрубала мама.
— Я ж тобі говорила, Стефцю, — заторохтіла тітка і знову спробувала підвестися.
— Зачекай, Касю, — уже різкіше звелів вуйко, а потім обережно звернувся до мами: — Маріє, розумію, це трохи несподівано. І вам потрібен час подумати. Його Світлість зважив на мої прохання й ладен чекати на вас до наступної неділі. Але визнайте, що це чудовий шанс для вас і для Михайлика.
Погляди вуйка і мами зустрілися.
— Маріє, — майже лагідно почав Стефан, — зараз ми не так пропонуємо вам допомогу, як самі просимо її у вас.

Цьоця Кася нервово обсмикнула поділ сукні.

— Якщо ви дозволите, щоб Михайло пожив у нас, доки ви працюватимете у маєтку, ми зможемо хоч якось спокутувати свою провину перед вами, перед Михайлом і перед моїм любим братом, — голос вуйка затремтів.

На цих словах мама підхопилася, ступила до мене й затулила собою, немов мене збиралися забрати від неї силоміць.

— Ви спізналися з вибаченнями років так на дев'ять, — смарагдові мамині очі палахкотіли. — Чи й на більше. Рахуватимемо відтоді, як ми з Ігорем приходили до вас по благословіння. Ігор же боготворив вас. Ви були для нього і батьком, і матір'ю, яких він не пам'ятав. Але ви прогнали нас, як собак. Мене — дурниця, але його... Якби ви тільки знали, якого болю завдали своєму братові. А він любив вас більше за всіх. Як же він страшно мучився цим, як страждав! Тоді я би лишила його не замислюючись, щоби він звільнився від мене, як потопельник звільняється від каменюки на шиї. Але ви знаєте, який був ваш брат. То ж ви його виховали... Він не відмовився від мене, не дозволив мені піти. І страждав від того, що розривається між вами та мною. І це вкоротило йому віку. Проте знайте, я жодного дня не звинувачувала вас у смерті Ігоря, тільки себе слабкодуху... Але я щодня звинувачую вас в іншому. Тоді як з малою дитиною на руках кликала вас на похорон вашого брата, пам'ятаєте, що ви сказали?

Вуйко, який до цього здавався мені велетом, якось враз змалів. Його приязне тепле обличчя посіріло, перетворилося на спотворену мукою воскову маску. Очі заблищали, мов у гарящі.

— Не пам'ятаєте? — розлючену маму годі було спинити. — То я вам нагадаю. Ви сказали, що у вас більше немає брата. Вам немає кого ховати. Бо брата Ігоря ви поховали тоді, як ми грали весілля. Ми грали весілля, а ви ховали! Ховали нас обох! Та що ж ви за люди такі?!

Бліда мармурова скульптура, що нею став вуйко, похапцем змахнула сльозу.

— Я поховала Ігорка без вас. Без вас я ростила його сина, вашого племінника. Я зареклася ще коли-небудь зайти до вашого дому. Та я безсоромно порушила свою обіцянку. І знову стояла під вашими дверима з малим Михайлом на руках, який горів у гарячці, як згорів мій Ігорко. Тоді я ладна була й у чорта просити про допомогу. Я тарабанила у ваші двері, позбивавши до крові пальці... Та ви навіть не відчинили. Спочатку я думала, що вас немає вдома, а не відчиняє мені ваша жінка. Усім відомо, який у неї норов. Але потім за відслоненою на другому поверсі гардиною я побачила вас... Ви подивилися просто мені в очі й заслонили гардину. Дякувати Богу, тоді мене виручили чужі люди. Бог урятував мого Михайлика. Дякуйте Богові, Стефане, дякуйте Богові, як дякую щодня я, бо тоді на вашій совісті була би смерть і вашого племінника.

Вуйко голосно йойкнув, наче заковтнув щось велике. Тепер його бліде обличчя неначе залило малиною мармулядою. Він скривився і смикнув рукою за сніжно-білий комірць сорочки.

— Ну, досить! — мов грім бахнув посеред кімнати. То підвелася горою цьоця. — Ти чого хочеш доп'ясти, Маріє? Волієш, аби Стефан віддав Богові душу? Ану води йому неси!

— Не треба води, — прохрипів вуйко, — а ти мовчи, Касю, хай Марія виговориться. Бо та правда й кривда довгі роки ятрить їй усередині.

— Ваша правда, ятрить! Бо якби не ви, я би мала зараз чоловіка та не потребувала нічєї милостині!

Вуйко Стефан знову скривився і почав розціпати гудзики на сорочці.

— Стефанцю, — підбігла до вуйка цьоця, — ходімо звідси. Я ж казала, що краще нам сюди не потикатися.

— Так, — мама розчахнула кімнатні двері. Цьоця за мить опинилася в коридорі. Вуйко важко поплентався за нею, але озирнувся і здушено промовив:

— Подумайте, Маріє, будьте ласкаві. Якщо не заради себе, то хоча би заради Михайла. Я забезпечу його всім найкращим, дам освіту. Виховуватиму, як виховував Ігоря...

Мама не дослухала і захряснула двері просто перед самим вуйковим носом. На якийсь час вона, мов кам'яна, завмерла без руху, навіть, здається, не дихала. І я злякався:

— Мам...

Вона різко повернулася до мене, а потім так міцно стиснула в обіймах, що на мить мені забракло повітря.

— Михайле, — мама зазирнула своїми смарагдовими очима у мої налякані, — а ти би бажав жити у великому й гарному будинку вуйка?

— Ні! — розпачливо скрикнув я.

За кілька днів я вже стояв на порозі оселі вуйка Стефана.

2

Я бродив вулицями незнайомого міста. І так дивно — не почувався чужим... Назустріч сунули перехожі, гречно здіймаючи вгору капелюхи:

— Слава Іссу.

— Навіки слава, — відповідав я.

Маленьке провінційне містечко дивилося на мене щирими, широко розплющеними очима його мешканців. Вони знали один одного, та мене бачили вперше. І саме факт моєї «нетутешності» відразу робив мене «своїм», єднав з усіма рештою.

Я — мешканець великого гамірного міста — звик губитись у натовпі, розчинятися серед байдужих тобі й до тебе чужинців. У маленькому ж містечку почувався Гулівером у королівстві ліліпутів, бо не знаходив закутка, з якого б не стирчали мої велетенські ноги.

Я зрозумів, що відвик вітатися. Тепер же за одну коротку прогулянку встиг наколотити язика оцим «Навіки слава» так, що завтра, певне, матиму крєпатуру. Та попри все я насолоджувався причетністю, такою собі окресленістю в цьому місті. Я більше не був пустим місцем, невдахою... Тут я став центром мікрокосмосу і дозволяв собі сповна насолодитися цією оманною.

Аж раптом знову цей запаморочливий аромат абрикосового цвіту... Я зупинився і завмер. Будинок за номером 13 зиркав на мене білими пластиковими вікнами міської бібліотеки. «Ось я і прийшов».

«Ось я і прийшов».

Перше, що я побачив, коли, чіпляючись за вуйкову руку, боязко підступав до будинку за номером 13, були дві крилаті абрикоси. Мої сльози вмить висохли, а шмарклі перекочували на рукав сорочки. Я вкляк від божественного аромату тисяч сонць, які висіли, лежали, котились, падали у полі мого зору. Мій рот затопило слиною. Я заморожено купався в солодкому пахучому океані.

Розгублений вуйко смикнув мене, мов віслюка, який чомусь уперся й не хоче рушати з місця. А я не те, що не хотів — не міг. Точніше міг, але не до будинку за номером 13. Я висмикнув свою долоню з велетенської вуйкової і безтямно погнав до найближчих стиглих фруктів, що ліниво підпікалися на розжареній бруківці. Запахуючись, давлячись абрикосами, я забув про все: про те, як важко було прощатися з мамою (її таки взяли на службу в маєток), а потім йти від неї із цим чужим велетом, якого віднині повинен називати вуйком. Забув про відчай, який клейким павутинням обплітав мене тому, що муситиму жити з гордою тіткою, яка так недобре дивилася на мою маму і прохолодно — на мене. Забув і про те, що відтепер я рідко бачитимуся з мамою, хоча вона й пообіцяла, що прийде, щойно зможе.

Зараз я забув про все. Лише я та абрикоси. Абрикоси та я. Солодкий рай на теплому узбіччі...

Зненацька щось боляче лупнуло мені у потилицю. Я озирнувся — і відразу ж отримав удар по лобі. Щось липке й ароматне потекло по моему обличчі. Я спантеличено підвівся. На іншому боці вулиці стояв хлопець і задоволено шкірився своїм безбожно щербатим ротом. Він тримав напоготові